

VELKOMMEN TIL EN MAGISK VERDEN

VELKOMMEN PÅ STADION

Det er søndag, og der er superligafodbold på programmet i Aarhus. Før kampstart mødes en flok tilhængere af AGF ved en af søerne tæt på Atletion, hjemmeholdets stadion, for at drikke en øl og tale om eftermiddagens kamp. Tilhængerne håber naturligvis, at AGF vinder. Det er en vigtig kamp. For igen i år kæmper De Hvide fra Fredensvang for at undgå nedrykning til landets næstbedste række. En blanding af nervøsitet og forventning præger stemningen. Man giver bud på kampens resultat, erindrer de ofte pauvre resultater fra de seneste kampe, tidligere resultater mod samme modstander. Man diskuterer spilleres skader og formkurver.

Alt det kan naturligvis påvirke kampens udfald. Alligevel kan man selv med denne viden umuligt forudsige, om AGF's spillere vinder, spiller uafgjort eller nok en gang må sende deres tilhængere slukørede hjem.

Resultatet er grundlæggende usikkert. Derfor sniger en anden type forestillinger sig ind i tilhængernes bevidsthed. De forestiller sig, at andre ting påvirker resultatet, men måden, dette skulle foregå på, er anderledes dunkel. Nogle tilhængere mener, at den rute, de går

hen til stadion, påvirker kampens udfald. Tilhængerne taler om lykkebringende eller ulykke-bringende ruter, og begge dele vurderes på baggrund af erfaringer fra tidligere kampe. For andre fans er det særlige tørklæder, trøjer, strømper eller amuletter, der bringer held.

AGF-tilhængerne forsøger at påvirke en usikker begivenhed i en gunstig retning på måder, som vi normalt ikke tror har nogen virkning. De fleste vil nok ikke med deres mere rationelle selv forsvare sådanne forestillinger, men det styrker om ikke andet en fælles følelse af, at det nok skal gå alt sammen, og at alle bidrager til at hjælpe holdet.

Men hvorfor opretholder vi sådanne forestillinger, når verdens gang konstant modsiger dem? AGF har jo ikke ligefrem brilleret med mange sejre de seneste år, og selv inkarnerede fans burde vel indse, at deres rute til stadion ikke gør en forskel. Så hvorfor medbringer de troligt trøjer og amuletter og går snørklede omveje, når holdet heller ikke sidste gang levede op til forventningerne?

Det er der i hvert fald to mulige forklaringer på. For det første, at mennesker har en såkaldt bekræftelsesbias. Dvs. at vi har en lang række forventninger til verden, og at vi konstant forsøger at få bekræftet disse (for-)domme. Vi lægger ganske enkelt mere mærke til begivenheder, der stemmer overens med vores forventninger. Vi husker bedre de tilfælde, hvor vi bar en bestemt trøje, og AGF vandt, end når de tabte, og vi havde trukket den selv-samme trøje over hovedet.

For det andet kunne der være alle mulige andre grunde til, at holdet tabte på trods af vores magiske indsats. Ingen mennesker – selv ikke den mest inkarnerede AGF-fan – tror, at magi alene kan forandre verden, hvad enten det drejer sig om at sikre en god høst eller hjemmeholdets sejr. Magi kombineres altid med almindelige rationelle forestillinger. Ud over den magiske formular skal man jo dyrke jorden for at få høsten i hus, og nok kan trøjer og amuletter hjælpe holdet på vej, men spillernes evner skal først være på plads. Det er altså vanskeligt at afkræfte magiske forestillinger. Vi vil altid kunne finde en forklaring på, hvorfor vores forsøg på at udvirke magi ikke virkede lige netop denne gang. Derfor vil AGF-tilhængerene også trække den samme lykbringende trøje over hovedet næste søndag.

VELKOMMEN TIL EN USIKKER VERDEN

I daglig tale beskriver vi gerne bestemte forestillinger som 'overtro'. Onde tunger kunne måske finde på at hævde, at den slags magisk tænkning er begrænset til tilhængerne af en enkelt jysk sportsklub eller blandt tilsvarende 'primitive'. Det er dog langt fra tilfældet.

Forestillingen om, at bestemte typer objekter, adfærd eller begivenheder kan påvirke en sportskamps resultat, er vidt udbredte. Også fodboldspillere bruger bestemte beklædningsgenstande, ritualer eller amuletter for at få heldet på deres side. Nogle binder altid snørebåndene på den højre støvle før den venstre, andre placerer bolden på en bestemt måde før et straffespark.

Det samme gælder for skuespillere, dansere og musikere. De er alle sammen kendte for deres 'overtro'. Inden en forestilling ønsker man i England ikke en skuespiller held og lykke, men siger i stedet *break a leg*, og det anses for uheldsbringende at fløjte på bagscenen. Meget kan gå galt, og selvom man er dybt professionel, kan man jo kun vanskeligt gardere sig mod tilfældet og uforudsigelige uheld.

Ofte opsøger vi ligefrem usikkerhed i hverdagen. Mange danskere spiller f.eks. Lotto eller Klasselotteriet i håbet om den store gevinst, og hvis vi selv vælger lottotal, kommer magiske forestillinger ofte i spil. Bestemte tal, som f.eks. fødselsdatoer eller 7-tallet, opfatter vi som lykkebringende, og langer en bestemt kiosk en gang en kupon med den store gevinst over disken, flokkes spillerne i de følgende uger, da kiosken for en tid forbindes med held.

Mens vi udfører nogle handlinger for at tiltrække heldet, forsøger vi i andre tilfælde at afværge uheldet ved at undgå bestemte handlinger, tal eller objekter. Mange amerikanske hoteller har ingen trettende etage, på SAS' flyvemaskiner er der sjældent en trettende række, og værter vil ofte undgå at have tretten til bords. Alt dette er udtryk for en udbredt forestilling om, at tretten er et uheldsbringende tal – en forestilling, der har rødder helt tilbage til det antikke Rom samt i myten om de tretten til bords i Jesu sidste nadver.

Vi søger altså at frembringe en verden, der opfylder vores ønsker, og hvor vi undgår, at ulykken rammer.

Disse forsøg på at få kontrol over usikkerheden skyldes måske, at menneskets overlevelse i det meste af dets historie har været underkastet særdeles usikre vilkår. For ikke så længe siden var de store spørgsmål, vi stillede os selv, om der er byttedyr i de traditionelle jagtområder? Kan vi afværge risikoen for selv at blive bytte for rovdyr eller fjender? Vil vi få en tilstrækkelig høst, så vi selv og familien ikke skal sulte?

Vi har altid været underkastet kræfter, vi ikke selv har kontrol over. Selv i det 21. århundredes industrialiserede samfund, hvor mennesket har opnået en hidtil uset grad af kontrol med omgivelserne, sniger usikkerheden sig ind. Vi ved ikke, om netop vores flyvetur ender som den næste flykatastrofe. Vi risikerer at miste vores job med kort varsel, vores familie og venner risikerer sygdom og død, og vores egen død er et uomgængeligt faktum – uanset videnskabens evne til at foregøgle os, at døden blot er en lidt vanskelig udfordring, der venter på at blive overvundet.

Verden er altså grundlæggende usikker, og den usikkerhed medfører en mental splittelse. På den ene side har vi gennem vores forstand adgang til mange forskellige simulationer af, hvilket resultat vores handlinger vil føre til. Vores hjerner er faktisk bygget til at forudsige, hvad vores egne og andres handlinger mon vil medføre – og i særlig grad, hvad der kan gå galt.

På den anden side giver denne viden os et behov for at forsøge at fremme et bestemt resultat ved at søge kontrol over usikkerheden. Det er altså paradoksalt nok

vores uovertrufne intelligens, der er kilden til overtro og magiske forestillinger.

VELKOMMEN TIL MASKINRUMMET

Magiske forestillinger er vidt udbredte – ja, vi har faktisk alle sammen en tendens til at tænke magisk i bestemte sammenhænge, og i særlig grad hvis vi er under en eller anden form for pres.

Magisk tænkning er ikke noget, vi lærer, efterhånden som vi bliver ældre. Det er forbundet med meget grundliggende aspekter af, hvad det vil sige at være menneske. Selv det mest rationelle menneske tænker til tider magisk, og de fleste af os oplever da også et både skræmmende og befriende gys, når vi i forskellige situationer erfarer, at vores rationelle forståelse af verden kommer til kort. Når høsten svigter trods alt vores hårde arbejde, eller når vi slår yatzy i sidste forsøg, opfatter vi det som ekstraordinære udfald, der kalder på en særlig forklaring.

Magiske forestillinger og handlinger er en del af menneskers almindelige forestillingsverden. Magi opstår spontant i situationer, som vi på en gang opfatter som vigtige, og hvor udfaldet er omgærdet med stor usikkerhed. Men hvordan kan det være, at forestillinger og handlinger, som ud fra en umiddelbar betragtning ikke medvirker til at fremme vores overlevelse, opstår så nemt. Det virker som et mysterium, at evolutionen har udstyret os med en hjerne, der er til fals for magi.

Skal vi opklare mysteriet, må vi kigge nærmere på to forhold. For det første menneskets evolutionære for-